

Пастовенський О. В. Напрями та вектор оптимізації регіональної шкільної мережі / О. В. Пастовенський // Рідна школа. – 2008. – № 9. – С. 40–42.

Олександр Пастовенський,
начальник управління освіти і науки
Житомирської облдержадміністрації

Напрями та вектор оптимізації регіональної шкільної мережі

У попередніх номерах «Рідної школи» розглядалася необхідність оптимізації регіональних освітніх мереж та структурна модель оптимізації мережі загальноосвітніх навчальних закладів (ЗНЗ).

Нагадаємо найголовніші положення.

Під мережею загальноосвітніх навчальних закладів (надалі – М_{ЗНЗ}) регіону науковці і педагоги-практики розуміють сукупність усіх закладів освіти, розташованих на даній території, що забезпечують реалізацію права громадян на загальну середню освіту.

Для характеристики освітніх мереж Інститутом розвитку освіти Російської Федерації запропоновано ввести поняття структур мережі – інтегральних характеристик мережі за параметрами навчальних закладів:

1. просторова структура мережі (розташування і транспортна доступність закладів);
2. типова структура мережі (кількісне співвідношення загальноосвітніх шкіл (ЗОШ) I, I-II, I-III ст., ліцеїв, гімназій, колегіумів тощо);
3. організаційно-правова структура мережі (кількісне співвідношення державних, приватних закладів, закладів комунальної форми власності тощо);
4. організаційна структура мережі (кількісне співвідношення між самостійними юридичними особами, їх філіями, відділами і структурними підрозділами);

5. структура за формою навчання (кількісне співвідношення закладів, що надають денне, вечірнє, дистанційне, екстернатне навчання);
6. структура мережі за кількістю класів і учнів у закладах і класах (великі, малі, середні ЗНЗ);
7. структура мережі за характером навчально-виховної діяльності закладів та мережної взаємодії;
8. майнова структура мережі (характеристика закладів мережі за рівнем забезпечення будівлями, землею, обладнанням, навчальними матеріалами, літературою тощо);
9. структура мережі за кадровим потенціалом;
10. структура мережі за джерелами і обсягами фінансування закладів.

Зміну розглянутих вище структур мережі ЗНЗ науковці Інституту розвитку освіти РФ розглядають як реструктуризацією мережі загальноосвітніх навчальних закладів.

Під оптимізацією мережі загальноосвітніх навчальних закладів регіону будемо розуміти реструктуризацію цієї мережі на основі врахування потреб і особливостей регіону з метою створення при даному обсязі ресурсів максимально сприятливих умов для навчання і виховання школярів.

Основні регіональні фактори, які впливають на функціонування та розвиток мережі ЗНЗ регіону, можна класифікувати таким чином:

природно-географічні: особливості рельєфу місцевості, кліматичні умови, природно-грунтова зона розміщення району, кількість, концентрація і величина населених пунктів та відстані між ними, перспективи їх розвитку тощо;

соціально-економічні: розвиток економіки регіону за галузями та її перспективи, розміщення господарських об'єктів, їх економічні перспективи, розподіл працездатного, зайнятого і незайнятого населення, кон'юнктура

ринку праці, наявність доріг з твердим покриттям, стан їх обслуговування, розвиток телефонних, радіо- і телемереж тощо;

історико-побутові: ставлення населення до освіти, традиції продовження освіти молоддю після закінчення 9 і 11 класів, ставлення батьків до оптимізації мережі ЗНЗ тощо;

культурологічні: розвиток мережі закладів культури, необхідність вивчення мов національних меншин, функціонування ЗОШ з мовою національних меншин тощо;

демографічні: щільність і характер розселення населення, міграція населення, тенденції до зміни народжуваності дітей тощо;

організаційно-педагогічні: контингенти дітей в регіоні, кількість, типи і структура ЗНЗ, розвиток освітніх мереж, кадровий потенціал, стан навчально-матеріальної бази, стан фінансування ЗНЗ.

Виходячи з вищевикладеного, оптимізацію мережі загальноосвітніх навчальних закладів можна розглядати як покращення структур мережі (просторової, типової, організаційно-правової, організаційної, майнової, за формою навчання, кількістю учнів, характером навчально-виховної діяльності закладів та мережних взаємодій, кадровим потенціалом, джерелами і обсягами фінансування) на основі врахування потреб і особливостей регіону (природно-географічних, соціально-економічних, історико-побутових, культурологічних, демографічних, організаційно-педагогічних) з метою створення при даному обсязі ресурсів максимально сприятливих умов для навчання і виховання школярів.

Інтегрально дані фактори визначають необхідність і напрями оптимізації шкільної мережі.

Але безпосередньо вибір напрямів оптимізації регіональних освітніх мереж найбільше залежить від організаційно-педагогічних факторів, тому розглянемо їх детальніше

Основні організаційно-педагогічні фактори, що впливають на оптимізацію регіональної мережі ЗНЗ, можна класифікувати таким чином:

контингенти дітей в регіоні: кількість дітей дошкільного віку, кількість учнів за віковими категоріями, демографічні тенденції щодо дитячого населення, середня наповнюваність шкіл, кількість паралельних класів, середня наповнюваність класів тощо;

кількість, типи і структура ЗНЗ: кількість ЗОШ I, I-II, I-III ст., закладів нового і альтернативного типу, приватних, вечірніх шкіл, екстернатів, ЗОШ продовженого дня, кількість спеціалізованих шкіл (з поглибленим вивчення окремих предметів), навчально-виховних комплексів (НВК) і об'єднань (НВО), опорних шкіл тощо;

рівень розвитку освітніх мереж: рівень розвитку мереж дошкільних (ДНЗ), позашкільних (ПНЗ), професійно-технічних (ПТНЗ), вищих (ВНЗ) навчальних закладів та закладів додаткової освіти (ЗДО), установ соціальної сфери;

кадровий потенціал: відсотки вчителів з вищою освітою, вищої та I категорії, викладання предметів фахівцями, педагогів, що пройшли курсову перепідготовку, працюючих пенсіонерів тощо;

стан навчально-матеріальної бази ЗНЗ: наявність сучасних приміщень, спортивних залів, бібліотек, їдалень, навчальних комп'ютерних комплексів, підключення їх до мережі Інтернет, наявність шкільних автобусів, сучасного обладнання, ТЗН тощо;

стан фінансування ЗНЗ: мінімальна і максимальна ціна утримання одного учня в мережі, відсотки коштів, що йдуть на розвиток ЗНЗ, учнів, що навчаються за індивідуальними планами, кількість учнів, що припадає на одного вчителя.

Розглянемо головні чинники зміни структур мережі, зумовлені організаційно-педагогічними факторами, і на цій основі визначимо основні напрями оптимізації регіональних шкільних мереж.

Зрозуміло, що зміна просторової структури мережі може досягатися утворенням або ліквідацією навчальних закладів.

Зміна типової, організаційно-правової, організаційної структур та структури за формою навчання може забезпечуватися утворенням, ліквідацією або реорганізацією ЗНЗ.

Зміна структури за характером навчально-виховної діяльності закладів та мережних взаємодій може досягатися створенням опорних шкіл, освітніх (інформаційно-ресурсних) центрів з дистанційними формами навчання, міжшкільних та міжрайонних освітніх округів.

Крім того, оптимізація мережі ЗНЗ може досягатися поліпшенням якості навчально-виховного процесу в мережі, зміцненням навчально-матеріальної бази ЗНЗ та кадрового потенціалу, які, зрозуміло, змінюють відповідні структури мережі.

Удосконалення мережі за кількістю класів і учнів у закладах і класах (зокрема, збільшення кількості учнів у школах і класах, функціонування паралельних класів тощо), підвищення економічної ефективності функціонування мережі (зокрема, зменшення ціни утримання 1 учня, збільшення частки коштів, що йдуть на розвиток ЗНЗ тощо) теж досягається реорганізацією або ліквідацією закладів.

При розгляді процесу оптимізації мережі загальноосвітніх навчальних закладів необхідно врахувати, що дана мережа є складовою частиною ширшої мережі закладів освіти регіону, до складу якої входять мережі дошкільних, позашкільних, професійно-технічних і вищих навчальних закладів, з якими вона перебуває у постійній взаємодії, а також з мережами закладів додаткової освіти (музичні, хореографічні, художні, спортивні школи) та установ соціальної сфери. Тому одним із напрямів оптимізації мережі ЗНЗ є створення навчально-виховних комплексів і об'єднань ЗНЗ з іншими закладами освіти, урізноманітнення й удосконалення мережних взаємодій з ними.

Враховуючи наведене вище, можна запропонувати такі напрями оптимізації мережі ЗНЗ:

1. утворення нових ЗНЗ (зокрема, альтернативного і нового типу, приватних, вечірніх, екстернату тощо);

2. реорганізація ЗНЗ (у заклади інших ступенів – I, I-II, I-III ст., ЗОШ з розділеними ступенями навчання, «школу-родину», ЗНЗ продовженого дня, спеціалізовану школу, ліцей, гімназію, колегіум, відкриття філій, відділів, структурних підрозділів, зміна форми власності тощо);

3. ліквідація ЗНЗ (неперспективних малокомплектних ЗНЗ за згодою громади з організацією підвезення школярів до центральних шкіл);

4. утворення опорних ЗНЗ (районних, міських, сільських);

5. утворення освітніх центрів (інформаційно-ресурсних центрів з дистанційною формою навчання при обласному інституті післядипломної освіти, вищих, професійно-технічних, загальноосвітніх і позашкільних навчальних закладах);

6. утворення освітніх округів (міжшкільних і міжрайонних);

7. поліпшення якості навчально-виховного процесу в мережі (збільшення кількості старшокласників, охоплених профільним навчанням, частки дітей, охоплених гуртковою роботою, факультативами, уведення вивчення нових предметів, зокрема, інформатики, іноземної мови з 2 класу тощо);

8. зміцнення навчально-матеріальної бази ЗНЗ (будівництво нових приміщень та їх реконструкція, закупівля нового обладнання, автобусів, комп'ютерних класів, підключення їх до мережі Інтернет, придбання навчальних матеріалів, літератури, залучення додаткових джерел фінансування тощо);

9. поліпшення кадрового потенціалу мережі (збільшення частки педагогів з вищою освітою, кількості вчителів вищої та I категорії, тих, що пройшли

курсіву перепідготовку, забезпечення викладання предметів фахівцями, залучення до навчально-виховного процесу наукових працівників тощо);

10. урізноманітнення й удосконалення мережних взаємодій (з дошкільними, позашкільними, професійно-технічними, вищими навчальними закладами, закладами додаткової освіти, установ соціальної сфери, утворення НВК і НВО тощо).

Зрозуміло, що з метою оптимізації регіональної шкільної мережі на основі врахування потреб і особливостей регіону можуть здійснюватися заходи практично з усіх згаданих напрямів, які в комплексі і мають дати оптимальний результат. У кожному конкретному випадку цей комплекс заходів матиме свої специфічні особливості, буде обумовлюватися регіональними факторами і головне – інтегрально визначатиме загальний напрям оптимізації мережі ЗНЗ в даному регіоні. Тому такий комплекс заходів можна розглядати як своєрідний вектор, який своїми компонентами діє на регіональну освітню мережу та її структури. Будемо називати його вектором оптимізації регіональної шкільної мережі (надалі – $V_{\text{опт}}$).

Зрозуміло, що в залежності від потреб і особливостей регіону, структур діючої мережі ЗНЗ для кожної регіональної шкільної мережі має бути визначено свій вектор оптимізації. Він, наприклад, може мати такі компоненти:

$V_{\text{опт}} = \{$ утворення сільського ліцею, утворення ЗОШ I ст.;

реорганізація 2 малокомплектних початкових ЗОШ у «школу родину», ЗОШ I-II ст. у ЗОШ I ст., ЗОШ I-II ст. у НВК «ДНЗ-ЗНЗ», ЗОШ I-II ст. у ЗОШ I-III ст., ЗОШ I-III ст. у гімназію;

ліквідація 2 малокомплектних ЗОШ I ст.;

утворення 6 опорних шкіл;

утворення 5 освітніх округів;

впровадження в опорних школах профільного навчання, введення вивчення іноземної мови з 2 класу;

закупівля 5 шкільних автобусів, 4 навчальних комп'ютерних комплексів, 6 предметних кабінетів;

перепідготовка вчителів, що будуть працювати в опорних школах; включення районної гімназії до комплексу з регіональним університетом, сільського ліцею до комплексу з ПТНЗ тощо}.

Вектор оптимізації та його компоненти можуть впливати на будь-яку структуру регіональної шкільної мережі.

Зокрема, утворення нового закладу (наприклад, обласного педагогічного ліцею, на базі якого створюється освітній центр і який входить в комплекс з педагогічним університетом) одночасно змінює просторову, типову, організаційно-правову, організаційну, майнову структури мережі, структури за формою навчання, кількістю учнів у закладах, характером навчально-виховної діяльності, кадровим потенціалом, джерелами і обсягом фінансування тощо.

Аналогічний вплив на структури мережі має ліквідація закладів та їх реорганізація. Утворення опорних шкіл, освітніх (інформаційно-ресурсних) центрів, освітніх округів, урізноманітнення й удосконалення мережних взаємодій впливає на якість навчально-виховного процесу в мережі тощо.

Схематично можливий вплив компонентів вектора оптимізації шкільної мережі на структури даної мережі можна зобразити наступним чином (рис. 1).

Рис. 1. Схема можливого впливу компонентів вектора оптимізації регіональної шкільної мережі на її структури.

Позначимо дію вектора оптимізації на мережу знаком ►. Враховуючи наведене вище, можна отримати таку умовну формулу оптимізації регіональної шкільної мережі:

$$V_{\text{опт}} \blacktriangleright M_{\text{ЗНЗ}} \Rightarrow M_{\text{ЗНЗопт}};$$

де $M_{\text{ЗНЗопт}}$ – оптимізована регіональна мережа загальноосвітніх навчальних закладів.

Така мережа на певний період забезпечить для учнів загальноосвітніх навчальних закладів, що входять до її складу, максимально сприятливі умови навчання і виховання. Хоча, зрозуміло, зміна регіональних факторів з бігом часу знову і знову обумовлюватиме необхідність подальшої оптимізації даної мережі.

Література

1. Кульпін П. Горизонтальний рівень самоврядування. Модернізація управління освітою через освітні округи. // Управління освітою. – 2007. – №21. – С. 7-13.
2. Луковенко Ю. Освітні округи. // Дайджест. – 2004. – №4. – С. 130-133.
3. Методические рекомендации по подготовке к проведению эксперимента по реструктуризации сети общеобразовательных учреждений, расположенных в сельской местности. // <http://www.ed.gov.ru/ob-edu/noc/rub/sel-sch/metod.doc>.
4. Оптимізація шкільної мережі у сільських районах (Методичні рекомендації). К.: Директорат програм розвитку освіти. – 2007. – 23 с.
5. Осадчий І.Г. Освіта сільського регіону: теорія і технологія управління розвитком. К.: Вид. дім «Шкіл. світ»: вид. Т. Соловей, Л. Галіцина, 2005. – 260 с.
6. Основные направления реструктуризации сети сельских школ. // <http://minobr.sakha.ru/iro/2005/Seminar/Download/001.doc>.
7. Пастовенський О.В. “Школа-родина” як альтернативний навчальний заклад в умовах складної демографічної ситуації Поліського регіону. // Рідна школа. – 2008. – №1. – С.58-60.
8. Пастовенський О.В. Структурна модель оптимізації регіональних освітніх мереж. // Рідна школа. – 2008. – №6. – С. 30-33.
9. Постановление Правительства РФ от 17.12.01 №871 «О реструктуризации сети общеобразовательных учреждений, расположенных в сельской местности».
10. Рекомендации по созданию муниципальных программ реструктуризации сети общеобразовательных учреждений. – Институт развития образования. – М.: – 2007.